

Březinových esejů *Hudba pramenů* (vydaná v r. 1903) a *Skryté dějiny* (v celku vydaná v r. 1970). Podrobně sleduje Březinovu snahu po adekvátním vystižení myšlenky, jeho způsob vytváření a používání nejrůznějších vyjadřovacích a básnických prostředků a vyprávěcích forem. Dochází k závěru, že jazyk Březinových esejů povstává jako výslednice stálého napětí mezi logickým jazykem reflexivním a symbolickým jazykem exprese, že odrazem složitosti jevů reálné skutečnosti je složitost básníkovy symbolu. Březinovy eseje, stejně jako jeho tvorba básnická, realizují zásady symbolistické poetiky, odpovídají symbolistické konvenci. Jediný zásadní rozdíl mezi jeho básněmi a eseji je v žánru. Oblast poznání a oblast symbolického jazyka se v esejích slévají. Jsou tedy symbolistickou prózou a takto pojmávané mohou získat náležité místo v literárním vývojevém procesu. Naopak jejich řazení mezi literární historii a filozofii nedovoluje vymežit jejich pravý význam. Zarek dále zdůrazňuje, že Březinovy eseje jsou základním pramenem poznatků o básnickových společenských a estetických názorech, dovolují lépe pochopit problematiku symbolické tvorby, její poetiku, a jsou zároveň nejlepším příkladem české symbolistické prózy. V tomto smyslu také mohly působit na umělecké tvoření příští generace; polský badatel příkladem uvádí jména K. Teige, Fr. Halas, Vl. Vančura, J. Deml.

Důkladná znalost dřívější i novější literatury předmětu, soudobých myšlenkových a uměleckých proudů, jakož i formulační uvážlivost zařazují Zarkovu studii do ceněnějších prací o Březinově tvorbě. Pro zvýšení její přehlednosti bylo možno připojit ještě index.

Jarmil Pelikán

Radomir Ivanović: Makedonski pisci i dela. Beograd 1979, 205 stran.

Profesor filozofické fakulty v Novém Sadu R. Ivanović se zabývá především analýzou současného jugoslávského románu, jeho teorií, i kritickými metodami. Zvláštní pozornost pak věnuje jednotlivým obdobím i tvůrcům makedonského literárního vývoje v 19. a 20. století. V roce 1975 vydal např. portréty některých významných spisovatelů. Jeho kniha Makedonski pisci i dela je souborem 11 studií o některých čelných představitelích makedonské poezie, prózy a literární kritiky.

V první studii se autor zamýšlí nad neúspěšnějším dílem Grigora Prličeva *Skenderbej*, napsaným (stejně jako jeho epická poéma *O Armatolos* – Velitel hajduků) řecky. Ukazuje na vliv řecké literatury a makedonské lidové slovesné tvorby, ale také na básníkovy dobré znalosti poetiky, na jeho tvůrčí imaginaci, na využití řady historických faktů i na výstavbu patnáctislabičného verše. Ivanovičova analýza Prličeva eposu si podrobně všimá (též a především na základě překladu díla do makedonštiny) stereotypního začátku klasického eposu, tzv. homérské invokace, dále rétorického patosu a efektu básnického vyprávění apod. Na rozdíl od mnoha jiných jugoslávských i cizích literárních historiků pak Ivanović dospívá k závěru, že Prličevovo pojetí života tvoří myšlenkový základ díla, a zdůrazňuje etický ideál a glorifikaci svobody jako ústřední myšlenky eposu. Ivanović správně podotýká, že poéma je vystavěna na obrazech přímé slovenské antitézy (svoboda – otroctví, mládí – stáří, síla – moudrost, tma – světlo atd.), která posloužila Prličevovi k všestrannější motivaci jednání hrdinů eposu. Zajímavá jsou též Ivanovičova (ač nikoli podrobná) srovnání Prličeva eposu *Skenderbej* s některými díly jugoslávských autorů, zpracovávajících podobný motiv.

Druhá Ivanovičova studie (str. 27–42) se v první části soustřeďuje velmi zaslíbeně na určení podstaty uměleckého díla rozбором existujících názorů v estetice a v literární vědě o tzv. poetickém obrazu (např. A. A. Richards, V. Vinogradov, M. Bodkin, Galvano dela Volpe aj.). V druhé části rozebírá básnický výraz *Kosty Racina* (1908 až 1943), aby ukázal, že básník ve své jediné sbírce *Bílé červánky* implicitně i explicitně usiloval o bezprostřední komunikaci se čtenářem. Zvláště ve výrazné sociálních básních jde Racinovi více o konkrétní význam obrazu než o vizuální obrazovou imaginaci. Racinovy obrazy vyvolávají ve čtenáři citovou a intelektuální reakci. Proto je tolik obraznosti a metaforičnosti v jeho poezii. Často je v Racinově poezii obraz založen na předmětu nebo na řadě asociací. Na konkrétním rozboru některých Racino-

vých básní pak Ivanović ukazuje na Racinův emotivní a intelektuální vztah k „básnickému obrazu.“

Možnosti básnické komunikace je název třetí Ivanovićovy studie (str. 43–58), věnované tvůrci poválečné makedonské poezie Ganetu Todorovskému. Autor především upřesňuje básníkově zařazení do poválečného vývoje a na rozdíl od dosti umělého, ale přesto většinou kritiky přijatého včlenění do druhé poválečné generace básníků jej Ivanović právem řadí (stejně jako kritik G. Stardelov) do prvního pokolení, neboť do něj patří nejen počátky tvorby, nýbrž i tematickou, stylovou a jazykovou příbuzností. Radomir Ivanović určuje tři základní vývojové fáze G. Todorovského: od počátku osvobození do roku 1954, od r. 1954 do roku 1968 a od roku 1969 dodnes. Přitom hledá společné charakteristické znaky všech tří tvůrčích básnickových období, aniž přitom přehlídí znaky příznačné pro každou z uvedených fází: v první převládá básnická exklamacce, básníkův patetický vztah k realitě, v druhé umělec hledá svou básnickou individualitu, vystupuje proti hermetické, nekomunikativní literatuře a poezii zvláště, a hlavně zdůrazňuje nikoliv intelekt, nýbrž cit. Todorovski je básníkem současnosti, všedního dne (jedna z jeho sbírek nese název *Apoteóza všedního dne*), dovede navázat bezprostřední kontakt se čtenářem. V jeho tvorbě převládá vitalistické a optimistické vidění světa a člověka. Básník sleduje moderní proudy a tendence současné poezie a jako málokterý jiný makedonský spisovatel bojuje proti „statičnosti“ poezie.

První část Ivanovićovy knihy uzavírá pojednání o zvláštностech básnického díla spisovatele druhé makedonské poválečné generace Ante Popovského o (str. 59–75). Ivanović analyzuje básníkovy tvůrčí postupy a zjišťuje inspirativní zdroje a jejich uměleckou transpozici. Konstatuje některé základní premisy poetiky A. Popovského. K nim patří například obrácení se k minulosti, solipsistické hledání smyslu lidské existence, intimistická inklinace jeho tvorby. Popovski dává — na rozdíl od jiných tvůrců — přednost znaku, aby jeho prostřednictvím pronikl k zákonitostem a k tajemství znaků, jimiž jsou psány dějiny člověka. V jeho tvorbě převládá přece jen poetika času ve všech jeho významech: ve významu kosmickém, fyzickém a subjektivním. Pokouší se o jeho materializaci času, o přetváření abstraktního v konkrétní. Jeho názory na národní minulost vycházejí z tradice, kterou básník obohacuje o lyrické prvky. U Popovského se objevují symboly, které např. M. M. Bachtin nazývá chronotopem, tj. spojením času a místa. Popovski je modernista v jazyce, rozšiřuje možnosti makedonského básnického jazyka.

Druhou část své knihy zahajuje Ivanović rozsáhlou studií o „mýtu, prostoru a času“ v románech Slavka Janevského o (str. 79–102), především o výrazových možnostech, obsahových a formálních inovacích v románu *Tvrđoglaví*. Přitom hned v úvodu Ivanović poukazuje na některé velmi zajímavé a dosud kritikou nepovšimnuté paralely v díle Janevského a Iva Andriće. Podrobnější srovnávací analýza by jistě odhalila, že Andrić působil na makedonského prozaika v nejednom směru. Například už v tom, že oba tvůrčí zapisují legendy, pověsti, zkazky a báje. Janevskému se v uvedeném románu podařilo v globálních metaforách a symbolech vyslovit svoje filozofické a etické stanovisko, dále zmodernizovat tradiční tvar realistického historického románu nejprve tzv. smíšenou formou románu a uvolněním tvořivé energie jazyka, neboť pochopil organickou podmíněnost a prolínání mýtu, jazyka a umění. Tak vytváří Janevski historický, psychologický a společenský román *Tvrđoglaví*, který Ivanović pokládá za vrchol jeho prozaického díla. Podrobnou analýzou tvůrčích postupů, kontinuity času (subjektivního, objektivního i narativního), moderních kompozičních a stylových prvků Ivanović dochází k přesvědčivým závěrům o vysokých uměleckých hodnotách tohoto románu.

Antropocentrická koncepce, analýza postav a výstavba románu Vlada Maleského o *Razboj* tvoří obsah další Ivanovićovy studie (str. 103–115). Maleského koncepce vychází z filozofické teze, že člověk je měřítkem všech věcí. Jeho díla patří k tzv. psychologickému románu. Maleski usiluje o modernizaci makedonského románu především novou strukturou, poetickou vrstvou, která slouží k psychologickému vystižení jednotlivých postav a prostředí. Literární kritika často upozorňovala na stylistickou a tematickou inovaci v románu V. Maleského, na expresivní, metaforický a symbolický jazyk jeho děl. Ivanović si podrobně všímá postav románu, ukazuje na jejich nedostatečnou propracovanost, na mnoho paralelních nebo nových vrstev vyprávění a statických digresí, které ztěžují základní dějovou linii románu.

Formálnímu a obsahovému rozboru románu *Boris Višinského o Duha* (slovensky 1975) věnoval R. Ivanović samostatnou studii (str. 117–128). Ukazuje na jeho stylovou nesourodost, na spisovatelovo úsilí o modernizaci i na techniku jeho výstavby. Srovnáním s některými dalšími prózami Višinského a jiných jugoslávských autorů Ivanović dospívá ke správnému závěru, že Višinski přijal četné postupy evropského existencialistického románu a přizpůsobil je domácímu prostředí. Jde tedy o typ experimentálního románu, který je sám technikou dramatického dialogu a jehož námětem je lidská osamocenosť a odcizení.

Třetí část Ivanovićovy knihy tvoří čtyři studie o makedonské literární historii a kritice. V první z nich autor pojednal o zakladateli současné makedonské literární historie Charalampi Polenakovičovi (str. 131–143) rozbořem jeho literárně-vědných, literárněhistorických, ale i široce filologicky, folkloristicky či balkanisticky založených prací. Polenaković je dnes v makedonské literární vědě a literární historii skutečnou osobností; uveřejnil o makedonském literárním procesu od 10. do 20. století více než šest stovek studií, statí a monografií. Jeho největší přínos však přece jen spočívá v bádání o literatuře minulého století.

Studiem makedonské lidové slovesnosti se v minulosti zabývali více zahraniční než domácí folkloristé a slavisté. Teprve v posledním třicetiletí se přistoupilo (stejně jako v mnoha jiných oblastech kultury) k jejímu systematickému výzkumu. Vedle některých starších badatelů (Ch. Polenaković, K. Penušliski aj.) přinesly nejmarkantnější výsledky četné monografie prof. Tome Sazdova. Jeho folkloristicko-srovnávacímu, teoretickému a sběratelskému úsilí je věnována další Ivanovićova studie (str. 145 až 159).

R. Ivanović pojednává také o rozsáhlém díle doyena makedonské literární kritiky Dimitra Mitreva (str. 161–170), který svým analytickým přístupem patří vedle V. Gligoriče a J. Vidmara k nejvýznamnějším jugoslávským literárním historikům, teoretikům a kritikům. D. Mitrev si hodnoty svého kritického myšlení a analytického systému ověřoval v tzv. užité kritice. Hájil angažovanost a realistickou literaturu, respektive tvořivý realismus, ukazoval na dvojpólovost literární kritiky, z níž právě její analytičnost dělá vědeckou disciplínu v rámci literární vědy.

Poslední příspěvek Ivanovićovy knihy rozebírá jugoslávské (škoda, že ne také zahraniční) kritiky díla romanopisce, povídkáře a básníka Slavka Janevského (str. 171–190), které vyšly jako devátý svazek jeho vybraných děl. Nejvíce místa věnuje monografii o Janevském, kterou napsal kritik Miodrag Drugovac (1971). V chronologickém sledu v ní totiž autor pojednává o jednotlivých žánrech a uzavírá ji obšrnou rozpravou o Janevského poetice. Ivanović upozorňuje dále na přínos (či povrchnost) kritických statí o Janevského prozaickém, cestopisném nebo básnickém díle z pera D. Mitreva, G. Stardelova, R. Tautovićové, T. Čolaka, O. Daviča, A. Klimana, D. Redjepa, M. Djurčinova, P. Džadžiće, Z. Gavriloviće, V. Marjanoviće, A. Spasova, S. Mickoviće a shrnuje jejich dosavadní přínos pro poznání spisovatelova díla.

Soubor studií R. Ivanoviće o makedonských tvůrcích a jejich díle ukazuje na hlubokou autorovu znalost nejen makedonské literární problematiky, ale i širších jugoslávských a evropských souvislostí literárního vývoje.

Ivan Dorovský